

ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ – ՆԱԽԱԳԱՀԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

Գրականի վրայ դրուած է Մատենադարանի մէջ պահպանուող 7-րդ դարու Տիրամօր Աստուածաշունչը: Լեւոն Տէր Պետրոսեան մէկ ձեռքը Աստուածաշունչին դրած՝ տպաւորիչ կեցուածքով հանդարտօրէն կ'արտասանէ երդման բնագիրը, սրահը կը թնայ որոտընդոստ ծափահարութիւններով: Բարձրախօսին կը մօտենայ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Առաջինը, որուն յուզումնալից ելոյթէն յետոյ՝ Լեւոն Տէր Պետրոսեան կը մօտենար Նորին Սրբութեան, եւ ողջագուրումէն ետք կ'ընդունէր անոր օրհնութիւնը:

Ծափահարութիւններու տարափին տակ Նախագահ Լեւոն Տէր Պետրոսեան կը մօտենայ ամպիոնին եւ ծրագրային ելոյթ կ'ունենայ ներկաներուն առջեւ: Ելոյթէն ետք նախագահին կը մօտենար տոհմիկ զինագործներու ընտանիքի աւագագոյն ներկայացուցիչ 95ամեայ Արամ Զիթֆալարեանը, որ Լեւոն Տէր Պետրոսեանին կը նուիրէր յուշանուէր գէնք մը:

ՆԱԽԱԳԱՀ

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌԸ

Ստորեւ կը ներկայացնենք Հայաստանի Հանրապետութեան նորընտիր նախագահ Լեւոն Տէր Պետրոսեանի անդրանիկ ճառը՝ արտասանուած Գերագոյն Խորհուրդի 11 Նոյեմբեր 1991ի յատուկ նիստին:

Վեհափառ Տէր, մեծարգոյ նախագահող, յարգելի պատգամաւորներ եւ հիւրեր:

Քիչ առաջ, երբ այս պատուական լսարանի, մեր ժողովուրդի արժանաւորագոյն ներկայացուցիչներուն առջեւ, ես հանդիսաւոր երդումով հաւատարմութիւն յայտնեցի Հայաստանի Հանրապետութեան (ժամանադրութեան եւ օրէնքներուն, անոր ազգային ու պետական շահերուն, անոնց լիարժեք պատշաճի

արտասանուած խօսքեր չէին, այլ՝ ժողովուրդի դարեւորով փայփայած իղծերու խտացումն ու իրեղէնացման արտայայտութիւնը։ Բախտի քմահաճոյցով ու պատմական հասգամանքներու բերումով, հայ ժողովուրդը ղեմնկրատական ազատութիւններու մեծագոյն նրաւումները՝ անկախութեան հանրաքուէն եւ նախագահական ընտրութիւնները արձանագրեց մեր հասարակարգի վերափոխման ամենաճշնաթամային ու վճռորոշ պահուն։ Եւ ատիկա թերեւս տրամաբանական է եւ օրինաւոր։ Ժողովուրդի ինքնապահպանման բնագոյի միահամուռ դրսեւորումը եւ քաղաքական գիտակցութեան զերլարումը ամենայն հաւանականութեամբ կ'ենթադրէ համապատասխան հոգեկան իրավիճակ, որու պարագային միայն իրականութիւն կարող էին դառնալ Սարտարապատի հերոսապատումը եւ Սեպտեմբեր 21ի մաքառման մարտահրաւէրը։ Եւ զոյուրեման դժնդակ պայմաններու մէջ դրսեւորուող նմանօրինակ թռիչքները ամենեւին պէտք չէ դիտել որպէս յուսահատութեան եզրին զամուռ միտաւոր գաղանի վերջին սխաւնք, այլ՝ սեփական ճակատագիրը կերտելու անքեկանելի ժողովուրդական վիճի։

Գերծանը վիճակ մը բաժին ինկած է մեր սերունդին. քանդել 70 տարի մեզի պարտադրուած եւ ըստըրկութեան ու չբաւորութեան մատնած բռնատիրական վարչակարգը եւ վերադառնալ մարդկային հասարակութեան բնական արժէքներուն, թօթափել մեր զարգացումը կաշկանդող բոլոր կապանքները, եւ տեղ գրաւել քաղաքակիրթ ժողովուրդներու իրաւահաւասար ընտանիքին մէջ, միանգամայն դժուար ազատիլ օտարի խեղդիչ լուծէն եւ տէր դառնալ ազատութեան, բարօրութեան ու երջանկութեան մեր բնածին իրաւունքին։ Խնդիր, որ ծագացած է նախկին միութեան բոլոր ժողովուրդներուն առջեւ, սակայն մեր մօտ անհամեմատ կենտոտած՝ աղէտի գօտիի, զաղթականութեան եւ արցախահայութեան վիճակի առընդութեամբ։ Ասիկա ոչ թէ հետեւանք է մարդոց ցանկութիւններուն կամ արարքներուն, ինչպէս միամտաբար կը բացատրեն ոմանք, եւ փոխադարձ կշտամբանքներով կը փորձեն մեղաւորներ գտնել, այլ մեր արհեստական հասարակապետութեան տրամաբանական վախճանը, եթէ կ'ուզէք՝ նախախնամութեան կամքը։ Եւ նախախնամութեան տնօրինութեամբ մեր սերունդը պիտի կրէ այդ ծանր խաւը, իսկ եթէ փորձենք խուսափել, մեր սերունդները աւելի ծանր խաւ պիտի կրեն։ Եւ ամենեւին ճակատագրապաշտութեան կող չէ որ կ'ընեն, քաւ լիցի, պարզապէս կող կ'ընեն գիտակցիլ յետագայ ուղիի անդառնալիութեան, եւ միահամուռութեամբ լծուիլ մեր ազատ հայրենիքի չէնացման սրբազան գործին։ Թէեւ մեր գործողութիւնները մեծապէս կախում ունին զանազան անկախատեսելի արտաքին հանգամանքներէ, այնուամենայնիւ պատշաճ քաղաքական իմաստութեան եւ ճկունութեան դրսեւորման պարագային, ինչպէս ցոյց տուաւ աւելի քան մէկ տարուան փաստացի անկախութեան փորձը, մենք ի վիճակի ենք ազդելու իրադարձութիւններու զար-

գացման վրայ եւ հանրապետութեան վերափոխումը տանելու մեր ցանկացած ուղղութեամբ, իսկ այդ ուղղութիւնը միակն է՝ ղէպի անկախ իրաւական պետութիւն, ղէպի բազմակուսակցական ժողովրդավարական հասարակութիւն, ղէպի ազատ շուկայական տնտեսութիւն։ Այլընտրանք չկայ։ Այլընտրանքը հաւասարազօր է կործանման եւ նորանոր արհաւիրքներու։ Մենք իրաւունք չունինք կորսնցնելու պատմական այս պատեհութիւնը եւ մեզ ու մեր սերունդները ղնելու անելանելի կացութեան առջեւ։ Մասնաւորոր հանրապետութեան ներքին քաղաքական մթնոլորտը միանգամայն բարենպաստ է պետական, հասարակական եւ տնտեսական կեանքի այդ արմատական վերափոխումն իրագործելու համար։ Եւ նկատի ունիմ ժողովուրդի դրսեւորած աննախադէպ միասնութիւնն ու խմբուածութիւնը՝ անկախութեան հանրաքուէի ու նախագահական ընտրութիւններու ընթացքին, որ անոր անառարկելի վստահութեան արտայայտութիւնն է հանրապետութեան իշխանութիւններու որդեգրած քաղաքական ուղեգծի ու թէկուզ սխալապաշտ, բայց հետեւողական գործելակերպի նկատմամբ։ Միանգամայն բարենպաստ է նաեւ այն հանգամանքը, որ տնտեսական բարեփոխումներու իրականացման ճանապարհին մեր հանրապետութիւնը մէկ քայլ առաջ անցած է բոլոր նախկին խորհրդային հանրապետութիւններէն։ Այնպէս որ, առկայ են բոլոր նախադրեալներն ու անհրաժեշտ դրական, նաեւ բացասական գործօնները՝ մեր բախտն ու ճակատագիրը ինքնուրոյնաբար տնօրինելու համար։

Սակայն, նախքան բոլորանուէր ուժերով մեր արմատական ծրագիրներու իրականացման անցնիլը, մեզի կը մնայ յաղթահարել շատ լուրջ ու կենսական փորձութիւն մը։ Խորհրդային Միութեան անկայուն, եւ կ'ըսէի՝ անիշխանական վիճակին պատճառով, ինչպէս նաեւ միջ-հանրապետական տնտեսական կապերու անյոյս վիճակին հետեւանքով, մեր հանրապետութիւնը այսօր կանգնած է չափազանց ծանր ուժանիւթային ճգնաթամի առջեւ։ Կառավարութիւնը թէեւ արտակարգ միջոցներ ձեռք առած է՝ խնայողական յայտագրի, ուժանիւթի հովհարածեւ մատակարարման, վարչական միջոցներու կիրառման ուղղութեամբ, սակայն ակնյայտ է, որ խնդրի լուծման համար անհրաժեշտ է ի գործ դնել քաղաքական եւ տնտեսական լրացուցիչ եւ աւելի ազդեցիկ լծակներ։ Այդ լծակներու որոնումն ու գործադրումը կը մնան հանրապետութեան իշխանութիւններու մշտական.

մտավարտութեան առարկան: Ինչ կը վերաբերի Հանրապետութեան պարենային ապահովութեան, ապա յառաջիկայ մօրան ընթացքին բնակչութեան նուազագոյն կենսապահանջներու բաւարարման որեւէ վտանգ չ'սպառնար: Ինքըստինքնեան հասկնալի է, որ ուժանիւթային ճգնաժամի յաղթահարման ու պարենամթերքի հայթայթման զուգընթաց Հանրապետութեան իշխանութիւնները պէտք է մշակեն եւ իրականացնեն նաեւ որոշ քաղաքական ու տնտեսական միջոցառումներ:

Եւ ամենեւին մտադրութիւն եւ Հնարաւորութիւն իսկ չունիմ օրուայ Հանդիսութեան պատշաճող այս հակիրճ ելոյթի ընթացքին Հանգամանօրէն ներկայացընել Հանրապետութեան ընկերային-տնտեսական զարգացման երկարժամէտ ծրագիր: Ատիկա պէտք է ըլլայ յաջորդ տարուայ սկիզբը: Եւ ես պարտաւոր եմ այդ մէկը ընելու: Այնուամենայնիւ հարկ կը Համարեմ կանգ առնել շարք մը առաջնահերթ խնդիրներու վրայ:

Պետական շինարարութեան եւ ներքին քաղաքականութեան բնագաւառին մէջ՝

Առաջին.- Հնարաւորին չափ կարճ ժամանակամիջոցին կատարելագործել եւ Հասարակութեան զարգացման ներկայ պահանջներուն յարմարեցնել պետական իշխանութեան գործող Հսմակարգը, օրէնսդրօրէն սահմանազատել օրէնսդիր, գործադիր եւ դատական իշխանութիւններու լիազօրութիւնները, ապահովել գործադիր իշխանութեան ուղղաձիգ կառուցուածքը, խթանել խորհրդարանի օրէնսդրական գործունէութիւնը, ապահովել դատական իշխանութեան անկախութիւնը:

Երկրորդ.- Օրէնքով սահմանուած շրջանակներուն մէջ ապահովել քաղաքացիական իրաւունքներու անկաշկանդ կենսագործումն ու Հասարակական քաղաքական կազմակերպութիւններու գործունէութեան լիակատար ազատութիւնը: Կուսակցութիւններու Համար սահմանել յատուկ կարգ՝ զանգուածային լրատուութեան պետական միջոցներէն, մասնաւորապէս ձայնասփիւռի եւ Հեռատեսիլի միջոցներէն օգտուելու բացարձակապէս Հասարակ պայմաններ ստեղծելու նպատակով:

Երրորդ.- Բարձրացնել իրաւապահ մարմիններու պատասխանատուութիւնն ու աշխատանքի արդիւնաւէտութիւնը, վերջ տալ Հանրապետութեան մէջ տիրող անպատեհիւթեան մթնոլորտին: Անհաշտ պայքար մղել կառուակներութեան, պետական գոյքի յափշտակման, քաղաքացիներու անվտանգութեան ու սեփականութեան անձեռնմխելիութեան սպառնացող յանցագործութիւններու դէմ:

Չորրորդ.- Կասեցնել պետական եւ մասնաւոր ձեռնարկատիրութեան սերտաման, պետութեան սեփականութիւնը Հանդիսացող Հիմնարկներու մէջ Համագործակցական ձեռնարկութիւններու ստեղծման հակա-օրինական երեւոյթը:

Հինգերորդ.- Ստեղծել Հանրապետութեան պաշտպանութեան նախարարութիւն, անոր ենթակայութեան

տակ դնելով քաղաքացիական պաշտպանութեան համակարգը, ԴՈՍԱԱՖը, զինկոմիսարիատը եւ ներքին ուժերու ստորաբաժանումներու հիման վրայ կազմաւորուող ազգային զօրագունը:

Վեցերորդ.- Մինչեւ սոյն թուականի Դեկտեմբերի 31ը ծառայութիւնը լքած բոլոր զինապարտները, օրէնքով սահմանուած կարգով, վերադարձնել Հանրապետութեան տարածքին մէջ տեղակայուած իրենց զօրամասերը: Նոյն ժամէտին մէջ տեղական զօրակոչիկներով Համարել Հանրապետութեան տարածքին տեղակայուած խորհրդային բանակի 7րդ զօրամասւորման շարքերը, իսկ Հանրապետութենէն դուրս իրականացուող զինծառայութիւնը կազմակերպել բացառապէս կամաւորութեան հիմունքներով:

Ընկերային - տնտեսական բնագաւառին մէջ՝

Ա. Յառաջիկայ վեց ամիսէն մէկ տարուայ ժամանակամիջոցին իրականացնել եւ աւարտին հասցնել գլխաւոր տնտեսական մթերքներու վերամշակող արդիւնաբերութեան, շինարարութեան, թեթեւ եւ սնունդի արդիւնաբերութեան ձեռնարկութիւններու, առեւտրի եւ սպասարկման ոլորտի Համապարփակ սեփականաշնորհումը: Պետական սեփականութեան առանձնաշնորհումը պահպանելով միայն ուժանիւթ, Հանքահումքային եւ ծանր արդիւնաբերութեան քանքանութեան մէջ, նշուած միջոցառման իրականացմամբ Հանրապետութեան մէջ վերջապէս կը ստեղծուի ներքին շուկայական յարաբերութիւններով կարգաւորուող ինքնուրոյն տնտեսական ենթակառուցուածք ձեռքազատուած արտաքին Հանգամանքներու կամայական ազդեցութիւններէն:

Բ.- Մինչեւ այս տարուայ աւարտը Համապատասխան օրէնսդրական հիմքեր ստեղծել օտարերկրեայ դրամազուլիւի ներթափանցումը դիւրացնելու նպատակով, արագ կերպով ընդունելով մանաւանդ արտասահմանեան ներդրումներու եւ հարկերու մասին օրէնքները:

Գ.- Սահմանել խստագոյն հարկային վերահսկողութիւն, սեփականաշնորհման հետեւանքով գոյացած եկամուտները բացառապէս, իսկ հարկերու միջոցով զանձուած եկամուտներու զգալի մասը տրամադրել Հանրապետութեան բնակչութեան ընկերային կարիքներու բաւարարման եւ աղէտի գօտիի ու զարթոյնութեան հարցերուն վերաբերող յատուկ ծրագիրներու իրականացման նպատակով:

Դ.- Նկատի ունենալով նախկին խորհրդային Հանրապետութիւններուն մէջ տնտեսական բարեփոխումներու իրագործման չհամաձայնեցուած ժամկէտները եւ անոր հետեւանքով յառաջացող անհասարկութեան միտումները, միջոցներ ձեռք առնել Հանրապետութեան ներքին շուկայի պաշտպանութեան ուղղութեամբ, այդ նպատակով ստեղծելով Հանրապետական մաքսային ծառայութիւն եւ մօտ ապագային հիմնելով ազգային դրամ:

Ե.- Ըստ երեւոյթին անհրաժեշտութիւն կը ծագի նաեւ նախատեսուածէն առաջ անցնելու ազատ գինեւորութեան քաղաքականութեան, նկատի ունենալով, որ Ռու-

սաստանի կառավարութեան նախաձեռնութիւնը գրեթէ անխուսափելի կը դարձնէ անոր անդրադարձը միւս բոլոր հանրապետութիւններէն ներս: Սակայն կենսական նշանակութեան որոշ ապրանքներու համար մեր մօտ կը սահմանուին անշրջանցելի բարձր գիներ, ազգաբնակչութեան վնասը. նախապէս հատուցելով համապատասխան դրամական միջոցներով:

Արտաքին քաղաքականութեան բնագաւառին մէջ՝ Ա.- նկատի ունենալով, որ հանրապետութեան ներկայ իշխանութիւններուն ամենալուրջ թերացումը թերեւս եղած է արտաքին յարաբերութիւններու ոլորտը, անհրաժեշտ է շուտափոյթ կերպով ախտաճանաչել արտաքին գործոց նախարարութեան գործունէութիւնը եւ եռանդուն կապեր հաստատել մեզի համար շահագրգռութիւն ներկայացնող բոլոր երկիրներուն հետ:

Բ.- Զգտելով հասնիլ լիակատար քաղաքական անկախութեան, դառնալ միջազգային իրաւունքի տէր, Միաւորուած Ազգերու Կազմակերպութեան անդամ, միաժամանակ մեր շահը կը պահանջէ մասնակցիլ նախկին խորհրդային Միութեան մէջ իրականացուող բոլոր կառուցողական գործընթացներուն եւ միջհանրապետական տնտեսական եւ քաղաքական մարմիններու գործունէութեան, եթէ ոչ անգամ այդ գործընթացներու յաջողութեան նկատմամբ տածած համոզումով, ապա գոնէ հանրապետութեան վիճակը անցանկալի ցնցումներէ զերծ պահելու մտահոգութեամբ:

Գ.- Շարունակել երկկողմանի տնտեսական ու քաղաքական պայմանագրերու ստորագրումը՝ բոլոր նախկին խորհրդային հանրապետութիւններուն, առաջին հերթին Ռուսաստանի, Ուքրանիոյ եւ Ղազախստանի հետ:

Դ.- Ատրպէյճանի հետ յարաբերութեանց մէջ առաջնորդուիլ ժելեզնոփոսքի յայտարարութեան ղեկով եւ խաղաղ բանակցութիւններու միջոցով հաս-

նիլ փաստաթուղթին մէջ արձանագրուած բոլոր պայմաններուն պարտադիր իրականացման:

Ե.- Կայուն առեւտրական եւ տնտեսական յարաբերութիւններ հաստատել մեր անմիջական հարեւաններու՝ Թուրքիոյ եւ Իրանի հետ, Հայաստանի հաղորդակցութեան փապուղիէն բանուէլ միջազգային խաչմերուկի վերածելու նպատակով:

Աւարտելով հանրապետութեան առօրեւ ծառացած այս առաջնահերթ խնդիրներու թուարկումը, հարկ կը համարեմ շեշտել, որ ես միանգամայն հեռու եմ մեր ժողովուրդին հրաշքներ խոստանալու անհեթեթ մտքէն: Ես երբեւիցէ սովորութիւն չեմ ունեցած դատարկ խոստումներ տալու, եւ այսուհետեւ ալ պատասխանատուութեան խորին զգացումով կտրականապէս կը հրաժարիմ խոստումներէ եւ հրաշքներու գուշակումէ: Ես մշտապէս ձգտած եմ իմ եւ ժողովուրդի առջեւ դնել թէկուզ փոքր, բայց միայն ու միայն իրականանալի խնդիրներ, թուարկուած դժբանքները ահա այդպիսի իրականանալի խնդիրներ են, սակայն իրականանալի՝ միայն տքնաջան աշխատանքի, քաղաքական օւժերու խմբուածութեան եւ ժողովուրդի վստահութեան պարագային: Եթէ մէկ տարի յետոյ մենք յաջողինք իրականացնել նշուած ծրագիրներուն երեք քառորդն անգամ, իսկ ես վստահ եմ որ նման ունակութիւններու դրսեւորման պարագային անպայման կը յաջողինք, ապա մենք յաջորդ ձմեռնամուտը կը նշենք անհամեմատորէն աւելի հաստատուն կեցողածքով եւ լաւատես տրամադրութեամբ: Հակառակ պարագային, ես պատրաստ եմ մէկ տարի ետք հանրաքուէի միջոցով կրկին հայցելու մեր ժողովուրդի վստահութեան քուէն:

Ես կը հաւատամ մեր ժողովուրդի իմաստութեան ու ստեղծարար ոգիին, եւ այս հաւատքը ինձի կորով ու լաւատեսութիւն կը ներշնչէ:

Շնորհակալութիւն ուղարկութեան համար: